

गुर्भाकोट नगरपालिकाको वातावरणमैत्री शासन कार्यविधि ,२०८०

स्वीकृत मिति २०८०/०३/१९

प्रस्तावना:

नेपालको संविधानले स्वच्छ, स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने प्रत्येक नागरिकको अधिकारलाई मौलिक हकको रूपमा व्यवस्था गरेको छ । संविधानले राज्यको नीतिको रूपमा उपलब्ध स्रोत साधनको संरक्षण, सम्बर्द्धन र वातावरण अनुकूल दिगो उपयोगका साथै नकारात्मक वातावरणीय प्रभाव निर्मूल वा न्यून गर्न उपयुक्त उपाय अवलम्बन गर्ने तथा जनसाधारणमा वातावरणीय स्वच्छतासम्बन्धी चेतना बढाई औद्योगिक र भौतिक विकासबाट वातावरणमा पर्नसक्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्दै वन, पंक्षी, वनस्पती, जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन र दिगो उपयोग गर्ने तथा पर्यावरणीय दिगो विकासका सिद्धान्त अवलम्बन गर्नुका साथै प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धमा स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ ।

गुर्भाकोट नगरपालिका भित्रको वातावरण अनुकूल दिगो उपयोगका साथै नकारात्मक वातावरणीय प्रभाव निर्मूल वा न्यून गर्न उपयुक्त उपाय अवलम्बन गर्ने तथा जनसाधारणमा वातावरणीय स्वच्छता सम्बन्धी चेतना बढाई औद्योगिक र भौतिक विकासबाट वातावरणमा पर्नसक्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्दै वन, पंक्षी, वनस्पती, जैविक विविधताको संरक्षण सम्बर्द्धन र दिगो उपयोग गर्ने तथा पर्यावरणीय दिगो विकासका सिद्धान्त अवलम्बन गर्नुका साथै वातावरण संरक्षण,जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, फोहरमैला व्यवस्थापन एवम् विपद व्यवस्थापन, हरित गृह ग्यास उत्सर्जनमा न्यूनीकरण ,कानुनी तथा नीतिगत प्रावधानहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि गुर्भाकोट नगरपालिकाको वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण ऐन,२०७६ र वातावरण मैत्री स्थानीय शासन प्रारूप, २०७८ लाई आधार मानी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ को दफा १०२ को उपदफा २ बमोजिम यो कार्यविधि बनाईएको छ ।

परिच्छेद - १ प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ ०००००:

- क. यस कार्यविधिको नाम “ वातावरणमैत्री शासन कार्यविधि , २०८०” रहेको छ ।
- ख. यो कार्यविधि तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा ०००००:

विषय वा प्रसँगले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा,,

- क. “कार्यालय” भन्नाले गुर्भाकोट नगर कार्यपालिकाका कार्यालय सम्झनु पर्छ र सो शब्दले नगर कार्यपालिका कार्यालय अन्तर्गतका वडा कार्यालय समेत लाई जनाउँछ ।।
- ख. “कार्यपालिका” भन्नाले गुर्भाकोट नगर कार्यपालिका सम्झनु पर्छ ।
- ग. “समिति” भन्नाले वातावरणमैत्री स्थानीय शासन नगर समन्वय समिति सम्झनु पर्छ ।
- घ. “सार्वजनिक कार्यालय” भन्नाले नगरपालिका क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक कार्यालय सम्झनुपर्छ ।

परिच्छेद-२ उद्देश्य, प्रतिफल र कार्यक्षेत्र

३ उद्देश्य ०००००:

नगरपालिका क्षेत्रमा घरपरिवार देखि टोल, वडा तथा नगरमा वातावरणमैत्री शासनलाई स्थापित गरी स्वच्छ सुन्दर र वातावरणमैत्री समाजको सृजना गर्न सहयोग पुऱ्याउन यस कार्यविधिको मुख्य उद्देश्य रहेको छ। यसका अन्य उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

- क. नगरपालिकाको योजना प्रक्रियामा वातावरण संरक्षण, आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई, फोहरमैला व्यवस्थापन, जैविक विविधताको संरक्षण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयहरूलाई मूलप्रवाहीकरण र स्थानीयकरण गर्नु।
- ख. जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, वातावरण संरक्षण तथा फोहरमैला व्यवस्थापनका सन्दर्भमा घरपरिवार तहसम्मको काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी तथा हासिल गर्नुपर्ने नतिजाको सम्बन्धमा स्पष्ट पार्नु।

ग. घरपरिवार, समुदाय र स्थानीय तहहरूलाई सकारात्मक प्रतिस्पर्धाको माध्ययमद्वारा वातावरणमैत्री दिगो विकासका लागि जिम्मेवार बनाउन प्रोत्साहित गर्नु।

घ. वातावरण संरक्षण तथा दिगो विकासका लागि सरोकारवालाहरू बीच आर्थिक एवम् प्राविधिक सहयोग तथा सहकार्यको वातावरण सिर्जना गर्नु।

४. अपेक्षित प्रतिफलहरू:

कार्यविधि कार्यन्वयन मार्फत अपेक्षा गरिका उपलब्धिहरू निम्न बमोजिम रहेका छन्:-

क. स्थानीय तहको योजना तथा कार्यक्रममा वातावरणमैत्री क्रियाकलापहरू समावेश भएको हुनेछ।

ख. वातावरणमैत्री स्थानीय शासन पद्धतिको संस्थागत विकास भएको हुनेछ।

ग. घरपरिवार तहसम्म वातावरणीय सचेतना अभिवृद्धि भएको हुनेछ।

घ. वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी विद्यमान अवस्थामा सुधार भई उत्थानशील समुदायको निर्माण भएको हुनेछ।

५. कार्यक्षेत्र:

नगरपालिका क्षेत्रका घर, टोल तथा वस्ती, तथा वडा यस कार्यविधिको कार्यक्षेत्र भित्र पर्दछन्।

परिच्छेद-३

वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका सूचकको वर्गीकरण

६. वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका सूचक:

यस कार्यविधिमा घरपरिवार, टोल तथा वस्ती, वडा, गाउँ एवम् नगर तहकालागि वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका मानकका रूपमा देहायका छुट्टाछुट्टै सूचकहरूको व्यवस्था गरिएको छ:-

क. आधारभूत सूचक:

वातावरणमैत्री घोषणा हुनको लागि घरपरिवारदेखि नगरसम्म अनिवार्य रूपमा पूरा गर्नुपर्ने गरी अनुसूची १ मा व्यवस्था गरिएका सूचकहरू आधारभूत सूचक हुन्।

ख.परिस्कृत सूचक:

आधारभूत तहभन्दा माथिल्लो स्तरको सूचकहरुलाई अनुसूची २ बमोजिम परिस्कृत सूचकको रूपमा राखिएको छ। वातावरणमैत्री घोषणा हुनको लागि आधारभूत सूचकहरु पूरा गरी परिस्कृत सूचकमा तोकिएको अङ्कभार प्राप्त गरेको हुनु पर्नेछ।

ग. विशेष सूचक:

नगरपालिका तथा निश्चित भौगोलिक क्षेत्रमा विशेष सोंच का साथ कुनै खास वातावरणीय विशेषतायुक्त नमूना बस्ती घोषणा गर्ने प्रयोजनका लागि सम्बन्धित वडाको अनुरोधमा नगरपालिकाले विशेष सूचक निर्धारण गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद ४

वातावरणमैत्री सार्वजनिक कार्यलय

७. वातावरणमैत्री सार्वजनिक कार्यलय:

क. नगरपालिका क्षेत्रभित्र वातावरणमैत्री सार्वजनिक कार्यलय भन्नाले वातावरणमैत्री सार्वजनिक कार्यलयको आधारभूत सूचकहरु पूरागरी घोषणा भएको सार्वजनिक कार्यलयलाई जनाउँदछ।

ख. उपदफा (क) बमोजिम वातावरणमैत्री सार्वजनिक कार्यलय घोषण हुन अनुसूचि ३ बमोजिमको आधारभूत सूचकले अपेक्षा गरेको प्राबधान पूरा गरेको हुनु पर्दछ।

८. वातावरणमैत्री सम्मानपत्र तथा लोगो प्रदान:

क. वातावरणमैत्री सम्मान पत्र तथा लोगो प्रदान कार्यविधिमा उल्लेखित सबै आधारभूत सुचकहरु पूरा नहुदासम्म वातावरणमैत्री कदर वा सम्मान प्रदान गरिनेछैन। परिष्कृत सूचकका तारा मध्ये आधा भन्दा बढी तारा पाएका अवस्थामा कदरपत्र सहित वातावरणमैत्री पहिचान हुने लोगो प्रदान गरिनेछ।

ख. उपदफा (क) बमोजिम कदरपत्र प्रदान गर्दा पचहत्तर प्रतिशत तारा हासिल गरेमा दुईवटा तारा तथा सबै बिकसित सूचक पूरा गर्नेलाई तीनवटा तारा सहितको कदरपत्र तथा लोगो सहित सम्मान गरिनेछ।

९. कदरपत्र तथा लोगो निष्क्रिय गर्न सकिने :

एक पटक आधारभूत सूचकहरु हासिल गरि वातावरणमैत्री घोषण भईसकेपछि कुनै कारणवश उक्त सूचक उल्लघन गरेको पाइएमा घोषणा वा सम्मान वा कदर नगरपालिकाले निर्णय गरी निष्क्रिय गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद ५

कार्यान्वयन तथा मूल्याङ्कन व्यवस्था

१०. कार्यान्वयन रणनीति तथा चरण :

क. वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको कार्यान्वयनको लागि देहाय बमोजिमका रणनीतिहरु तय गरिएका छन्:

१. सन्धीकटताको सिद्धान्तको आधारमा नगरपालिकाको नेतृत्वमा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कार्यसञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गर्ने ।
२. सबै तहका लागि निर्धारित सूचकहरुको प्राप्तिमा सकारात्मक प्रतिस्पर्धालाई प्रोत्साहन गर्ने ।
३. वातावरणमैत्री स्थानीय शासन प्रारूपका विषयहरुलाई स्थानीय योजना प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।
४. सबै तहको संस्थागत क्षमता विकास गरी सूचकहरु हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउने ।
५. सूचना, शिक्षा र सञ्चारको माध्यमबाट सामाजिक व्यवहारमा परिवर्तन गर्ने ।
६. सरोकारवालाहरुबीचको समन्वय र सहकार्यमा जोड दिने ।
७. अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा पृष्ठपोषणका आधारमा निरन्तर सुधार गर्ने ।

ख. वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको कार्यान्वयनको लागि देहाय बमोजिमका कार्यान्वयन चरणहरु तय गरिएका छन्:

१. प्रचार-प्रसार

श्रव्य-दृश्य, छापा, सामाजिक सञ्जाल एवम् अन्य उपयुक्त सञ्चार माध्यमबाट सन्देशमूलक सूचना प्रचार-प्रसार गरी घर-परिवारलाई आफ्नो घर तथा टोलबस्तीलाई आफ्नो टोल बस्ती एवम् समग्र गाउँ तथा नगरपालिकालाई वातावरणमैत्री बनाउन प्रेरित गरिनेछ । यस्ता सूचनामूलक सामग्री सरल भाषामा तयार गरी स्थानीय समुदायसम्म पुऱ्याईनेछ । साथै सरोकारवालाहरुलाई यस अवधारणाको

बारेमा अभिमुखीकरण गरिनेछ। यस्तो अभिमुखीकरण हरेक समुदाय, विद्यालय तथा गाउँमा समेत सञ्चालन गरिनेछ।

२. आधार तथ्याङ्क सङ्कलन, विश्लेषण तथा अद्यावधिक

स्थानीय तहले यस प्रारूप बमोजिमका सूचकहरूको अवस्थाको विवरण सङ्कलन गर्न आवश्यकता अनुसार फारामहरूको विकास गर्नु पर्नेछ। सङ्कलन भएका विवरणका आधारमा सूचकहरूको अवस्था नियमित रूपमा अद्यावधिक गरी सो सम्बन्धी वार्षिक उपलब्धि प्रतिवेदन समेत तयार गर्नु पर्नेछ। यसरी तयार भएको प्रतिवेदन सबैको जानकारीका लागि कार्यालयको वेबसाइट मार्फत सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।

११. अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धि ब्यवस्था

क. नगरपालिकाका विभिन्न तहमा गरिने अनुगमन तथा मापन विधि अनुसूची ४ मा उल्लेख गरिएको मापन संयन्त्र र विधि अनुसार हुनेछ ।

ख. नगरपालिकाका सबै वडाहरू वातावरणमैत्री घोषणा भई यस कार्यविधिमा उल्लेखित सूचकहरू हासिल भएपछि कार्यपालिकाको सिफारिसमा नगर सभाले निर्णय गरी वातावरणमैत्री नगरपालिका घोषणा गर्न सिफारिश साथ सहमतिका लागि सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमा लेखि पठाउनु पर्नेछ र सोको जानकारी कर्णाली प्रदेश सरकारलाई दिनु पर्नेछ।

१२. विशिष्ट /विशेष सूचक मूल्याङ्कन संयन्त्र र विधि:

नगरपालिकामा यस कार्यविधिमा तोकिएको बाहेक समितिले विशिष्ट/विशेष सूचक समेत थप गरेको अवस्थामा त्यस्ता सूचकहरूको मूल्याङ्कन संयन्त्र र विधि वातावरणमैत्री स्थानीय शासन नगर समन्वय समितिले तोकेबमोजिम हुनेछ।

१३. मूल्यांकन सहित उत्प्रेण तरिका:

वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका सूचकहरूमा उत्कृष्ट नतिजा सहित वातावरणमैत्री स्थानीय शासन संचालनमा योगदान पुर्याउनेलाई मूल्यांकनमार्फत देहाय बमोजिम उत्प्रेरित गरिनेछ:

क. घर-परिवार तहः

- १) निर्धारित सूचकहरू पुरा गरेको घर-परिवारलाई "वातावरणमैत्री घर परिवार"को घोषणा गरी लोगो तथा कदरपत्र प्रदान गर्ने र त्यस्तो लोगो सडकबाटै देखिने गरी सम्मान पाउने घरपरिवारको प्रवेशद्वारमा टाँस्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।
- २) वातावरणमैत्री घर-परिवारको सम्मान प्राप्त गर्नेलाई नगर सभाले निर्णय गरी स्थानीय तहको कानून बमोजिम लगाउने सेवा शुल्क तथा दस्तुरमा आंशिक वा पूर्ण छुटको व्यवस्था गर्न सक्नेछ।

ख. टोल/समुदाय तह

- १) कदरपत्र प्रदान गर्ने: टोल/समुदायले निर्धारित सूचकहरू पूरा गरी वातावरणमैत्री टोल घोषणा भएको अवस्थामा नगरपालिकाले त्यस्तो टोल/समुदायलाई वातावरणमैत्री सम्मान स्वरूप लोगो तथा कदरपत्र प्रदान गर्ने र त्यस्तो लोगो र कदरपत्र समावेश भएको होर्डिङ्गबोर्ड राख्न अनुमति प्रदान गर्ने।
- २) क्षमता विकासका अवसर प्रदान गर्ने: वातावरणमैत्री टोल/समुदाय घोषित भएका टोलबासी/समुदायको सिफारिसमा उक्त टोल समुदायका सदस्यलाई नगरपालिकाले सञ्चालन गर्ने क्षमता विकासका क्रियाकलापहरू (तालिम, गोष्ठी, अवलोकन भ्रमण आदि) मा प्राथमिकताका साथ अवसर प्रदान गर्नेछ। साथै यस्तो कार्यमा क्रियाशील टोललाई भौतिक साधनहरू (फर्निचर, कम्प्यूटर आदि) बाट पुरस्कृत गर्न सक्ने र यस्ता टोलका पदाधिकारीलाई नगरकै अन्य टोलहरूमा स्रोत व्यक्तिका रूपमा उपयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने।

ग. वडा तह

- १) कदरपत्र प्रदान गर्ने: निर्धारित सूचकहरू पूरा गरी वातावरणमैत्री घोषणा हुने वडालाई वातावरणमैत्री स्थानीय शासन नगर समन्वय समितिको निर्णय अनुरूप कदरपत्र तथा लोगो प्रदान गर्ने।
- २) पुरस्कार प्रदान गर्न सक्ने: वातावरणमैत्री स्थानीय शासन वडा समन्वय समितिलाई गाउँपालिका/नगरपालिकाबाट प्रोत्साहन पुरस्कार प्रदान गर्न सकिनेछ। यस कार्यमा सक्रियताकासाथ सहयोग गर्ने व्यक्ति-विशेषलाई नगद पुरस्कारको पनि व्यवस्था गर्न सकिने।

३) अनुदान प्रदान गर्न सक्ने: वातावरणमैत्री घोषणा भएको वडालाई परिस्कृत सूचक हासिल गर्न गाउँपालिका/नगरपालिकाबाट थप अनुदान प्रदान गर्न सकिने।

परिच्छेद ४

संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास सम्बन्धि व्यवस्था

१४. वातावरणमैत्री स्थानीय शासन नगर समन्वय समिति

क. नगरपालिकामा देहाय बमोजिमको वातावरणमैत्री स्थानीय शासन नगर समन्वय समिति रहनेछः

नगरप्रमुख	अध्यक्ष
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
इलाका प्रशासन कार्यालयका अधिकृत प्रतिनिधि	सदस्य
अधिकृत प्रतिनिधि, जिल्ला समन्वय समिति	सदस्य
नेपाल प्रहरी, स्थानीय एकाई प्रमुख	सदस्य
खानेपानी तथा सरसफाई शाखा प्रमुख	सदस्य
शिक्षा शाखा प्रमुख	सदस्य
स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	सदस्य
महिला तथा बालबालिका शाखा प्रमुख	सदस्य
सामुदायिक विद्यालयका प्रधानाध्यापक मध्येबाट तीनजना	सदस्य
सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष मध्येबाट दुईजना	सदस्य
सामुदायिक संस्थाका प्रमुख मध्येबाट चार जना	सदस्य
नगरपालिकास्तरीय उद्योग वाणिज्य सङ्घका प्रमुख	सदस्य
गैरसरकारी संस्था स्थानीय समन्वय समितिका प्रमुख	सदस्य
वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

ख. उपदफा क. बमोजिम समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः

- नगरपालिकामा सञ्चालन हुने वातावरण संरक्षण, विपद् व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, शहरी विकास तथा भूउपयोग योजना र फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन, समन्वय, अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा समीक्षा गर्ने,
- वडाहरूलाई वातावरणमैत्री बनाउन आवश्यक क्षमता विकास तथा सहयोग, समन्वय र सहजीकरण गर्ने,

- (ग) वडालाई वातावरणमैत्री घोषणा गर्ने तथा घर परिवार र टोललाई वातावरणमैत्री घोषणा गर्न सहमती प्रदान गर्ने,
- (घ) वातावरणमैत्री नगरपालिका घोषणा गर्न सिफारिस गर्ने,
- (ङ) वातावरणमैत्री घर-परिवार, टोल तथा वडा सम्बन्धी विवरण त्रैमासिक रुपमा वातावरणमैत्री स्थानीय शासन जिल्ला समन्वय समिति र संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय समक्ष पठाउने,
- (च) वातावरणमैत्री टोल एवम् वडालाई पुरस्कृत र प्रोत्साहन गर्न सिफारिस गर्ने,
- (छ) परिस्कृत सूचक हासिल गर्ने वडालाई तारासहितको लोगो प्रदान गर्ने,
- (ज) नगरपालिकाको विशिष्टताका आधारमा थप सूचक समावेश गर्नु पर्ने भए सहमतिका लागि वातावरणमैत्री स्थानीय शासन जिल्ला समन्वय समिति मार्फत राष्ट्रिय समन्वय समिति समक्ष अनुरोध गर्ने,
- (झ) नगरपालिकालाई पूर्णरूपमा वातावरणमैत्री बनाउन आवश्यक अन्य कार्यहरू गर्ने।

ग. यस कार्यविधी कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजिकरण नगरपालिकामा रहेको वातावरण तथा विपद ब्यवस्थापन शाखाले गर्नेछ ।

१५. वातावरणमैत्री स्थानीय शासन वडा समन्वय समिति

क. वडा तहमा देहाय बमोजिमको वातावरणमैत्री स्थानीय शासन वडा समन्वय समिति रहनेछः

वडा अध्यक्ष	अध्यक्ष
वडा सदस्यहरू	सदस्य
सामुदायिक विद्यालयका प्रधानाध्यापक मध्येबाट दुईजना	सदस्य
सामुदायिक संस्थाका प्रमुख मध्येबाट एकजना	सदस्य
क्रियाशिल गैरसरकारी संस्थाका स्थानीय प्रतिनिधि	सदस्य
वडा सचिव	सदस्य सचिव

ख. उपदफा क. बमोजिम समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः

- (क) वडातहमा सञ्चालन हुने वातावरण संरक्षण, विपद् व्यवस्थापन, भू-उपयोग योजना कार्यान्वयन, जलवायू परिवर्तन अनुकूलन र फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन, समन्वय, अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा समीक्षा गर्ने,
- (ख) घर परिवार र टोललाई वातावरणमैत्री बनाउन आवश्यक क्षमता विकास, सहयोग, समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने,

- (ग) आधारभूत सूचक पूरा गर्ने घर परिवार र टोललाई वातावरणमैत्री घोषणा गर्ने,
- (घ) वातावरणमैत्री वडा घोषणा गर्न नगरपालिका समक्ष सिफारिस गर्ने,
- (ङ) परिस्कृत सूचक हासिल गर्ने घर परिवार तथा टोललाई तारासहितको लोगो प्रदान गर्ने,
- (च) वातावरणमैत्री घर-परिवार, टोलको विवरण त्रैमासिक रूपमा नगरपालिकामा पठाउने,
- (छ) वातावरणमैत्री घर परिवार एवम् टोललाई पुरस्कृत र प्रोत्साहन गर्न सिफारिस गर्ने,
- (ज) वडालाई वातावरणमैत्री बनाउन आवश्यक अन्य कार्यहरू गर्ने।

१६. अन्य संघसंस्था परिचालन:

विभिन्न तहमा क्रियाशील वातावरण संरक्षण, विपद् व्यवस्थापन, भू-उपयोग योजना कार्यान्वयन, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र फोहरमैला व्यवस्थापनसँग सम्बन्धीत क्षेत्रमा काम गर्ने सबै संघसंस्थालाई यस कार्यविधि अनुसार सूचकहरू प्राप्त गर्ने गरी परिचालन र समन्वय गर्ने कार्य सम्बन्धित वातावरणमैत्री स्थानीय शासन वडा तथा नगर समन्वय समितिले गर्नेछन्।

१७. क्षमता विकास:

क. वातावरणमैत्री स्थानीय शासन संचालनको लागि टोल-समुदाय देहाय अनुसारको कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

१. टोल-समुदाय तह

- (क) नगरपालिका भित्र कार्यरत सामाजिक परिचालकहरूको कार्यजिम्मेवारी र भूमिका थप गरी वातावरणमैत्री स्थानीय शासन सम्बन्धी विषयमा समुदायको क्षमता अभिवृद्धिका लागि परिचालन गरिनेछ।
- (ख) टोल विकास संस्था/टोल सुधार समितिका सदस्यहरू, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका, आमा समुह, युवा क्लब तथा वन उपभोक्ता समूह जस्ता सामुदायिक संस्थाहरूलाई वातावरणमैत्री स्थानीय शासनसम्बन्धी अभिमुखिकरण तथा क्षमता विकासका लागि तालिमहरू सञ्चालन गरिनेछ।
- (ग) समुदाय/टोल एवम् वडाहरूमा वातावरणमैत्री स्थानीय शासनबारे प्रचार/प्रसार र अन्य जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
- (घ) अगुवा कृषकहरूमार्फत प्राङ्गारिक खेती, उन्नत खेती, खेतबारी संरक्षण तथा रासायनिक विषादीको नकारात्मक असर बारे कृषकहरूलाई प्रदर्शनी/चेतना जागरण र सीप प्रदान गर्ने/गराउने जस्ता क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनेछ।

क्षमता विकास सम्बन्धी उपरोक्त क्रियाकलापहरू वातावरणमैत्री स्थानीय शासन वडा समन्वय समिति मार्फत सञ्चालन गर्न उपयुक्त हुन्छ।

२. वडा तह

वडा भित्रका महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका, आमा समूह, युवा क्लब, विद्यालयका सम्बन्धित विषय शिक्षक तथा सामाजिक परिचालकहरूलाई वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा, घर-परिवार तथा वडा तहका सूचकहरू, सूचक हासिल गर्ने विधि र प्रक्रिया, मापन गर्ने विधि र प्रक्रियाबारे सम्बन्धित वडा वा नगरपालिकाले आफै वा वडाको अगुवाइमा अभिमुखीकरण गरिनेछ ।

३. नगरपालिका तह

- (क) नगरपालिकामा वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन विषय हेर्ने शाखाको कार्य विवरण अद्यावधिक गराई वातावरणमैत्री स्थानीय शासनसम्बन्धी कार्यहरूको जिम्मेवारीसमेत थप गरिनेछ ।
- (ख) वातावरणमैत्री स्थानीय शासन क्षेत्रमा काम गर्ने कर्मचारीहरूलाई वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तथा भवन निर्माण संहिता जस्ता विषयमा समेत क्षमता विकास तालिम प्रदान गरिनेछ ।
- (ग) नगरपालिकाका वडा एवम् टोलहरू, सामुदायिकसंस्था तथा टोल विकास संस्थाहरूको लागि क्षमता विकासका कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

परिच्छेद ६

स्रोत तथा कार्यान्वयन व्यवस्थापन

१८. वित्तीय स्रोत व्यवस्थापन

- क. यस कार्यविधिमा उल्लेख गरिएका सूचकहरू तथा तोकिएका क्रियाकलापहरू नगरपालिकाले वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।
- ख. विकास साझेदार, नगरपालिका तहमा क्रियाशील राष्ट्रिय तथा गैर सरकारी संस्था तथा नीजि क्षेत्रले समेत कार्यविधिमा कार्यान्वयनमा सहयोग गर्नु पर्नेछ ।
- ग. नगरपालिकाले विभिन्न क्षेत्रसँग समन्वय र सहकार्य गर्न सक्नेछ भने वातावरणमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारले प्रोत्साहन र थप अनुदान उपलब्ध गराउन सक्नेछन् ।

१९. कार्यान्वयन व्यवस्थापन

नगरपालिकामा वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन हेर्ने शाखाले सचिवालयको रूपमा काम गर्नेछ। वडा र समुदाय तहमा संचालन हुने क्रियाकलापहरूको समन्वय र सहजीकरणको व्यवस्था वडा समितिको कार्यालय मिलाउन सक्नेछ।

परिच्छेद ७

सरोकारवाला निकायहरूको भूमिका

२०. सरोकारवाला निकायहरूको भूमिका:

क. यस कार्यविधिमा उल्लिखित सूचकहरूमध्ये आ-आफ्नो कार्यक्षेत्रसम्बन्धी सूचकहरू हासिल गर्नेगरी नीति, रणनीति तथा कार्यनीति तयार गरी सो बमोजिम आवश्यक लगानी, समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने जिम्मेवारी सबै सरोकारवाला निकायहरूको हुनेछ। प्रमुख सरोकारवाला निकायहरूको भूमिका तथा जिम्मेवारी देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छः

१. नगरपालिकाको भूमिका

- (क) यस कार्यविधिमा तोकिए बमोजिमका नतिजा हासिल गर्न साधन-स्रोतको परिचालन गर्ने,
- (ख) आफ्नो क्षेत्रमा वातावरण संरक्षणसँग सम्बन्धित कार्य गर्ने सबै सरकारी निकायहरू, विकास साझेदार, गैरसरकारी सङ्घ संस्था तथा निजी क्षेत्रलाई यसैबमोजिमका सूचकहरू हासिल गर्न समन्वय सहजीकरण तथा सहकार्य गर्ने,
- (ग) आ-आफ्नो क्षेत्रलाई वातावरणमैत्री बनाउन प्रयत्नरत रहने।

२. गैरसरकारी संस्थाहरूको भूमिका

- (क) नगरपालिकाको वार्षिक योजना तथा कार्यक्रममा संस्थाका क्रियाकलापहरू समावेश गरी नगरपालिकासँगको समन्वय तथा सहकार्यमा यस कार्यविधि बमोजिमका सूचकहरू हासिल गर्नेगरी उपलब्ध स्रोतको परिचालन गर्ने,
- (ख) नगरपालिकाका सामुदायिक एवम् सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूलाई यस कार्यविधि बमोजिमका सूचकहरू मापन गर्न आवश्यक पर्ने क्षमता विकास सम्बन्धी कार्यहरू सञ्चालन गर्न सहयोग गर्ने,
- (ग) यस अवधारणालाई घर-परिवारसम्म पुऱ्याउन स्थानीय नगरपालिकासँगको समन्वयमा सामाजिक परिचालनका कार्यहरू सञ्चालन गर्ने,

(घ) घर-परिवार, टोलबस्ती एवम् नगरपालिकाबीच सकारात्मक प्रतिस्पर्धाको वातावरण निर्माण गर्न उत्प्रेरकको काम गर्ने।

३. विकास साझेदारहरुको भूमिका

- (क) वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको प्रारूप कार्यान्वयन गर्न नगरपालिकालाई सघाउने,
- (ख) वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, फोहरमैला एवम् विपद् व्यवस्थापनका क्षेत्रमा कार्य गर्दा यस कार्यविधि बमोजिमका सूचकहरु हासिल गर्न समन्वय र सहयोग गर्ने,
- (ग) यस कार्यविधि बमोजिमका सूचकहरु हासिल गर्न आवश्यक क्षमता विकासका कार्यक्रम, प्रचार/ प्रसार र उत्प्रेरणा सम्बन्धी कार्यहरु सम्पादन गर्न सहकार्य गर्ने।

४. सामुदायिक तथा सहकारी सङ्घसंस्थाहरुको भूमिका

- (क) सामुदायिक तथा सहकारी संस्थाका सदस्यहरुलाई यस कार्यविधिका घरपरिवार तह र टोल तहका आधारभूत सूचकहरु हासिल गर्न प्रेरित गर्ने,
- (ख) यस कार्यविधिमा उल्लेखित सूचकहरु हासिल गर्न सहयोग पुग्नेगरी आफ्नो क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,
- (ग) नगरपालिका सँग यस कार्यविधि बमोजिमका सूचकहरु प्राप्त हुनेगरी साझेदारी तथा सहकार्य गर्ने।

५. निजी क्षेत्रको भूमिका

- (क) उद्योग व्यवसाय सञ्चालन गर्दा यस कार्यविधिमा उल्लेखित सूचकहरु हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी गर्ने,
- (ख) सामाजिक उत्तरदायित्वको रूपमा गरिने लगानीलाई यस कार्यविधिको सूचक हासिल गर्न उपयोग गर्न प्राथमिकता दिने,
- (ग) नेपाल सरकार तथा स्थानीय तहसँग यस कार्यविधि बमोजिमका सूचकहरु प्राप्त हुनेगरी साझेदारी तथा सहकार्य गर्ने।

परिच्छेद ८ विविध

२१. सूचकको परिमार्जन तथा व्याख्या:

यस कार्यविधिमा समावेश भएका सूचकहरुमा समयानुकूल सुधार र परिमार्जन तथा सूचकहरुको अन्तिम व्याख्या नगर कार्यपालिकाले गर्नेछ।

२२. बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार:

यस कार्यविधि कार्यान्वयनको सिलसिलामा कुनै द्विविधा उत्पन्न भएमा वा कुनै बाधा अड्काउ आइपरेमा कायपालिकाले बाधा अड्काउ फुकाउन आवश्यक निर्णय गर्न सक्नेछ ।

२३ अन्य व्यवस्था:

यस कार्यविधि लागु हुनु भन्दा अघी गरेका वातावरणमैत्री सम्बन्धी कायहरू यसै बमोजिम भए गरेको मानिनेछ । यस कार्यविधिमा उल्लेख भएका कुराहरू यसै बमोजिम र अन्य कुराहरू प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ । यस कार्यविधिमा उल्लेख भएका कुराहरू प्रचलित कानूनसँग बाँझिएमा बाँझिएको हदसम्म स्वतः अमान्य हुनेछ ।

अनूसूची १

दफा ६ को (क) सँग सम्बन्धित

वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका आधारभूत सूचकहरू

गुर्भाकोट नगरपालिका लागि वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका आधारभूत सूचकहरू देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छः

कः घरपरिवार तह आधारभूत सूचक

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
क) सरसफाई र स्वास्थ्य				
१.आधारभूत सरसफाई तथा घर भित्रको फोहरको उचित व्यवस्थापन	१. शौचालयको व्यवस्था, त्यसको उचित प्रयोग भएको । २. व्यक्तिगत सरसफाईमा ध्यान दिएको । ३.आफ्नो घर भित्रको फोहर सड्ने र नसड्नेवर्गीकरण गरी सड्नेलाई आफैं वा समूह बनाई मल बनाउने गरेको । ४.नसड्ने फोहरलाई नगरपालिकाले तोकेबमोजिम उचित व्यवस्थापन गरेको । ५. नेपाल सरकारले तोकेको भन्दा कम गुणस्तरको प्लास्टिक झोला प्रयोग नगरेको । ६. घर पालुवा जनावर, कुकुर आदिलाई घर क्षेत्र बाहिर खुला रुपमा दिसा गराउने नगरेको र गराएमा आफैंले उठाएर आफ्नो घर परिसरमा लागि व्यवस्थित गर्ने गरेको ।			
ख) स्वच्छ ऊर्जाको प्रयोग				
१. उर्जाको उपयोग	१.घरभित्र उर्जा खपत कम गर्ने चिमको प्रयोग भएको, २.स्वच्छ वैकल्पिक उर्जा (जस्तै: बायोग्यास, सोलार)को प्रयोग गरिएको । ३.खाना पकाउन दाउरा प्रयोग गरेको अवस्थामा धुवाँरहित सुधारिएको चुल्हो प्रयोग गरेको ।			
ग) हरियाली / शहरी सौन्दर्य				
१. हरियाली तथा शहरी सौन्दर्य प्रवर्द्धन	१.घर कम्पाउण्डमा फलफूल तथा विभिन्न प्रजातीको बोटबिरुवाहरु भएको, २.घर कम्पाउण्डमा बिरुवा रोप्ने ठाउँ नभएको अवस्थामा छाना/छोटमा बोटबिरुवा भएको वा कौशी खेती गरेको ।			
घ) खानेपानी				
१. वर्षातको पानीको	वर्षातमा घर-कम्पाउण्ड भित्र परेको पानी सङ्कलन/भण्डारण (Rain			

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
सङ्कलन तथा भण्डारण	Water Harvesting) गर्ने व्यवस्था मिलाएको वा आफ्नै घर-कम्पाउण्डमा जमिनभित्र जाने (Water Recharge)व्यवस्था गरिएको			
२. पिउने पानी	पिउने पानीका लागि शुद्धिकरणका उपायहरूको अवलम्बन गरिएको			

ख: टोल तह आधारभूत सूचक

नगरपालिकाको लागि टोल तहका आधारभूत सूचकहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

(१) टोल विकास संस्था/टोल सुधार समिति

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
क) संस्थागत व्यवस्था, सरसफाई र सुन्दरता				
१.टोल सुधार/ टोल विकास समिति	स्थानीय टोल समुदायमा त्यहाँका असी प्रतिशत वा सोभन्दा बढी घर-परिवार सँलग्न भएको टोल सुधार/टोल विकास समिति गठन भएको।			टोल विकास समिति दर्ता प्रमाणपत्र र सदस्यता देखिने दस्तावेज
२.टोल सरसफाई अभियान	१.कम्तिमा महिनाको एक पटक नियमित रूपमा आफ्नो टोल समुदायको क्षेत्रभित्र सामूहिक रूपमा सरसफाई अभियान सञ्चालन गर्ने गरेको। २.घरबाट बाहिर निष्काशन गरिने फोहर सडक, पेटी र सार्वजनिक स्थलमा जम्मा नगरी सिधै सङ्कलन गर्न आउने सवारी साधनमा राख्ने गरेको वा नगरपालिकाले तोके बमोजिम व्यवस्थापन गरेको।			टोल क्षेत्रमा सरसफाई (घरेलु फोहर, झारपात, प्लाष्टिक आदि तह लगाएको अवस्था)
३.टोल सुधार/टोल विकास समितिको वातावरणीय सुशासन प्रवर्द्धनसम्बन्धी कार्यहरू	१.संस्थाको मासिक बैठक र वार्षिक साधारण सभामा स्थानीय वातावरण संरक्षण सम्बन्धी छलफल तथा निर्णय गर्ने गरेको। २.विभिन्न अवसर पारी वातावरण संरक्षणका विविध कार्यक्रमहरूको आयोजना गर्ने गरेको।			निर्णय पुस्तिका अध्ययन गर्ने

ग. वडा तह:

नगरपालिकामा वडा तह वातावरणमैत्री हुनका लागि वडाभित्रका सबै टोल/वस्तीहरू वातावरणमैत्री भएको हुनुपर्नेछ।

यसका अलावा नगरपालिकाको वडा तहका लागि आधारभूत सूचकहरू देहाय बमोजिम तय गरिएको छ:

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
क) खानेपानी तथा सरसफाई				

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
१. खानेपानीका मुहान तथा स्रोतको संरक्षण	१. वडामा भएका सबै खानेपानीका स्रोतहरूको लगत राखी संरक्षण गरिएको र सबै पानीका स्रोतहरूको गुणस्तर परीक्षण गरिएको २. पानी सुरक्षा सम्बन्धी तालिमहरू सञ्चालन गरेको र वडाबासीलाई भूमिगत जलस्रोतको पुनर्भरण एवं बहुउपयोगिताको निम्ति आकाशे पानी सङ्कलन र प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्न नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी लागु गरेको			
२. फोहरमैला व्यवस्थापन	१. घर-घर बाट संकलित फोहर नगरपालिकाबाट तोकिएको स्थानमा विसर्जन गर्ने गरिएको २. वडा परिसरमा प्लाष्टिक झोलाको प्रयोगलाई कम गर्न बैकल्पिक उपायहरूको विकास र त्यसको प्रयोग गरिएको			
३. ताल, पोखरी तथा सिमसार क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापन	टोल तथा वडाभित्रका सबै ताल, पोखरी तथा सिमसार क्षेत्रको लगत कायम गरी सबै ताल, पोखरी तथा सिमसार क्षेत्रको संरक्षणका लागि समिति गठन गरी संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको			
ख) जलवायु परिवर्तन तथा विपद् व्यवस्थापन				
१. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी आधारभूत क्षमता, विस्तृत अध्ययन तथा आपत्कालीन सुरक्षित क्षेत्र	१. जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी आधारभूत ज्ञान सिप तथा क्षमताको विकासका लागि समुदाय तहमा अनुशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन भएको। २. वडागत रुपमा विपद् जोखिम संकटासन्नता तथा क्षमता मुल्याङ्कन गरी प्रतिवेदन तयार भएको। ३. विपद्को अवस्थामा तत्काल उद्धारका लागि सुरक्षित स्थल (खुला क्षेत्र) निर्धारण गरी सोको संकेत प्रयोग गरिएको। ४. विपद् जोखिम न्यूनीकरणको लागि वडास्तरीय स्वयम्सेवकहरूको समूह बनाई परिचालन गरेको।			
ग) वन तथा भू-संरक्षण				
१. वन संरक्षण तथा दिगो व्यवस्थापन	वडाको भूगोल भित्र रहेको वनको विस्तृत लगत राखेको र वडा भित्र क्रियाशील वन उपभोक्ता समितिसँग सहकार्य गरेको।			
२. पर्ती जमिनको व्यवस्थापन तथा	पर्ती वा सरकारी वा सार्वजनिक जग्गाको नक्सा/विवरण सहितको लगत राखिएको र त्यस्ता जग्गामा वृक्षरोपण गरी			

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
हरियाली प्रवर्द्धन	संरक्षण गरेको।			

घ नगरपालिका तह:

वातावरणमैत्री नगरपालिका हुनका लागि नगरपालिकाभित्रका सबै टोल र वस्तीहरू वातावरणमैत्री भएको हुनुपर्नेछ।

यसका अलावा नगरपालिकाका लागि देहायका आधारभूत सूचकहरू तय गरिएको छः

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
क) खानेपानी,सरसफाई तथा फोहरमैला व्यवस्थापन				
१. खानेपानीको रणनीतिक योजना (Strategic Plan) निर्माण	स्वच्छखानेपानी आवश्यकता पूरा गर्ने गरी रणनीतिक कार्ययोजना नगर सभाबाट स्वीकृत भएको।			स्वीकृत रणनीतिक योजना दस्तावेज
२. फोहरमैला केन्द्रको स्थापना	१. सड्ने र नसड्ने फोहरको वर्गीकरण गर्नेगरीफोहरमैला केन्द्रको आवश्यक व्यवस्था गरेको २. सड्ने फोहरबाट प्राङ्गारिक मल बनाउन प्रोत्साहन गर्नको लागि कम्पोष्ट बीनको वितरण भएको ३. फोहरमैलाको दिगो व्यवस्थापनको लागि व्यवस्थित ल्याण्डफिल साइट वा एकीकृत फोहरमैला व्यवस्थापनको अभ्यास गरेको			फोहरमैला केन्द्रको लागि छुट्याइएको जग्गाको लगत र क्षेत्रफल, सञ्चालन मिति तथा नगरपालिकाको निर्णय।
३. सार्वजनिक स्थानमा शौचालयको व्यवस्था	१. बसपार्क, पेट्रोलपम्प, पर्यटकीय क्षेत्र तथा साँस्कृतिक सम्पदा, पार्क तथा उद्यान र मुख्य हाटबजारस्थलमा बालबालिका, लैङ्गीक तथा अपाङ्गमैत्री सार्वजनिक शौचालयहरूको व्यवस्था भएको			
४. प्लाष्टिक झोला प्रयोगमा प्रतिबन्ध	१. नेपाल सरकारले तोकेको गुणस्तरभन्दा कम गुणस्तरको प्लाष्टिक झोला प्रयोगमा बन्देज गरिएको २. प्लाष्टिकको झोलाको विकल्पमा वातावरणमैत्री झोला उत्पादन गर्न प्रोत्साहित गरिएको र उत्पादित झोलाको बजारीकरण भएको			
ख) जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा विपद् व्यवस्थापन				
१. विपद् व्यवस्थापन समितिको सक्रियता र कोष व्यवस्थापन	१. नगरस्तरमा स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील समिति गठनगरिएको २. स्थानीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु अनुकुलन सम्बन्धी कानून पारित गरिएको			

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
	३. स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजना तर्जुमा भई नगर सभाबाट स्वीकृत गरिएको ४. योजना कार्यान्वयनको लागि नगरपालिकाले जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति, जिल्ला समन्वय समिति, विषयगत कार्यालय, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, नीजि क्षेत्र, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था तथा दातृ निकाय समेतको समन्वय र सहयोगमा बजेटको व्यवस्था तथा परिचालन गरेको ४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकुलनमा उचित ज्ञान सिप र क्षमता सहितको महाशाखा/शाखा/ईकाइ तथा कर्मचारीको व्यवस्था भएको			
२. भवन संहिताको पालना	१. नगरक्षेत्रमा भवन निर्माण गर्दा राष्ट्रिय भवन संहिता अनुकुल स्थानीय भवनसंहिता र मापदण्ड तयार भएको २. भवन निर्माण गर्दा भवन निर्माण संहिता र मापदण्ड अनिवार्य गर्ने गरिएको ३. नक्सा पास सम्बन्धी स्थानीय मापदण्डलाई भवन निर्माण संहितासँग आबद्ध गरिएको			
ग) वन तथा भू-संरक्षण, जैविक विविधता र हरियाली				
१. हरियाली प्रबर्द्धन तथा पार्कको सञ्चालन	१. नगरको सडक क्षेत्र, सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गाको पहिचान गरि वृक्षरोपण गरिएको २. नगरभित्र भएका वनको क्षेत्रगत लगत राखी विभिन्न समुदायस्तरीय वा नगरस्तरीय समिति मार्फत त्यसको उचित संरक्षण गरेकोर आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित वन कार्यालयसँग समन्वय गरेको ३. नगरबासीलाई पायक पर्नेस्थानमा जेष्ठ नागरिक विश्रामस्थल, मनोरञ्जन पार्क वा उद्यान निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याइएको।			

अनूसूची २

दफा ६ को (ख) सँग सम्बन्धित

वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका परिष्कृत (बिकसित) सूचकहरू

गुर्भाकोट नगरपालिका लागि वातावरणमैत्री स्थानीय शासनका परिष्कृत (बिकसित) सूचकहरू देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छः

कः घरपरिवार तह परिष्कृत (बिकसित) सूचकहरू

नगरपालिकाको घरपरिवार तहका लागि परिष्कृत सूचकहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्ः

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
क) सरसफाई र स्वास्थ्य				
१. ढलको उचित व्यवस्थापन	घरमा सेप्टिक ट्याङ्कीको व्यवस्था गरी सञ्चालनमा रहेको। (ढलको प्रशोधन गरेर मात्र अन्तिम निकास गर्ने गरेको)			*
२. घर-आँगन बाहिर सडकको सरसफाई स्थिति	आफ्नो घर-आँगन बाहिरको सडक वा बाटो सफा राखे गरेको			*
३. प्लाष्टिक झोलाको नियन्त्रण	प्लाष्टिक झोला प्रयोग नगरी त्यसको विकल्पमा जुट, कपडावा कागजका झोला प्रयोग गर्ने गरेको			*
ख) स्वच्छ ऊर्जाको प्रयोग				
१. स्वच्छ ऊर्जाको उपयोग,	विद्युत सेवा पुगेका घरमा खाना पकाउन विद्युतीय उर्जाको प्रयोग गरेको र विद्युत आपूर्ति नपुगेको घर वा विद्युत आपूर्ति नहुने समयमा विकल्पको रूपमा सौर्य ऊर्जा वा अन्य नविकरणीय उर्जा प्रयोग गर्ने गरेको।			*
ग) हरियाली तथा शहरी सौन्दर्य				
१. घर-परिसरमा खुला ठाउँको व्यवस्थापन	घर बनाउँदा नगरपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिमको जमीनको क्षेत्रफल खाली राखेको			*
२. शहरी सौन्दर्य	घर अगाडि विभिन्न जातको फूल रोपेको (घर अगाडि स्थान उपलब्ध नभएमा कौशी, बरण्डा वा उपयुक्त स्थानमा सुरक्षित तरिकाले गमलामा फूल रोप्न सकिने)			***
घ) भवन निर्माण संहिताको पालना				
१. सुरक्षित भवन निर्माण	१. घर निर्माण गर्दा भवन निर्माण संहिताको पालना गरी भुकम्प प्रतिरोधी प्रविधि अवलम्बन गरेको, २. भवन निर्माण संहिता पालना नगरी बनाएको घरको प्रबलीकरण (Retrofitting) गरेको			*

ख: टोल तहको परिष्कृत (बिकसित) सूचकहरु देहाय बमोजिम रहेका छन्:

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
१. सार्वजनिक क्षेत्रको सरसफाई	आफ्नो टोलभित्रका सार्वजनिक क्षेत्र (जस्तै: मठ,मन्दिर, गुम्बा, मस्जिद, चर्च, सडक, पार्क, नाला, गल्ली, फुटपाथ, खोला, नदी, बगर, नहर, वन तथा चौर आदि) मा फोहर फाल्न प्रतिबन्ध गरेको।			* निर्णय पुस्तिका तथा सूचना पाटी
२. टोलमा हरियाली प्रवर्द्धन	टोलका विभिन्न स्थानमा नगरपालिकाले तोके बमोजिमका वा उपयुक्त प्रजाति र परिमाणका रुख विरुवा लगाई हरियाली प्रवर्द्धन गरेको।			***
३. ध्वनीप्रदूषण नियन्त्रण	टोलबासीको स्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर गर्न सक्ने किसिमको ध्वनीको असर न्यूनीकरणका उपाय अवलम्बन गर्ने व्यवस्था गरेको।			***

ग: वडा तहको परिष्कृत (बिकसित) सूचकहरु देहाय बमोजिम रहेका छन्:

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
क) सडक नाला व्यवस्थापन				
१. सडक नालाको व्यवस्थापन	१. वडाका सबै सडकहरुमा वर्षाको पानी निकास हुने कुलेसो वा नाली भएको २. सडकको दायाँ बायाँ रहेको नाली नियमित सफा गरिएको ३. सडक किनारामा रहेका बिजुलीको पोल तथा तार व्यवस्थित भएको।			*
ख) कृषि				
१. प्राङ्गारिक विधिको कृषिलाई प्रोत्साहन	वडाका कृषकहरुलाई वाली विविधिकरण, कृषि जैविक विविधता संरक्षण, एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन र प्राङ्गारिक विधिमा आधारित खेती बारे तालिम प्रदान गरेको।			**वडाभित्र रहेका व्यावसायिक कृषकको लगत। कृषकहरुमध्ये उल्लेखित तालिम प्राप्त गर्ने कृषकहरुको विवरण।
२. प्राङ्गारिक खेती प्रणाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम				

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
३. प्राङ्गारिक खेती प्रणालीको अवलम्बन	१. वडाका तालिम प्राप्त व्यावसायिक कृषकहरुले जैविक, वनस्पतिजन्य विषादीको प्रयोग गरी खेतीपाती गरेको २. वडाका सबै कृषकहरुले प्राङ्गारिक मलको प्रयोग गर्ने गरेको			***सहभागितात्मक लेखाजोखा, सहकारी संस्थाहरुमा रहेका विवरण, कृषि सेवाकेन्द्र/उपकेन्द्रमा रहेको विवरण।
ग) जलवायु परिवर्तन तथा विपद् व्यवस्थापन				
१. वडा विपद तथा जलवायु उत्थानशील समिति गठन र क्षमता विकास	१. वडास्तरमा सामुदायिक विपद् तथा जलवायु उत्थानशील समिति गठन भएको। २. वडामा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धमा स्थानीय युवाक्लब, आमा समूह, वन उपभोक्ता समिति, टोल विकास/टोल सुधार समिति जस्ता सामाजिक सङ्घसंस्थाका प्रतिनिधिहरुलाई समेटी जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण विषयमा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालनगरेको र वडाका कम्तीमा दश प्रतिशत घरपरिवारका सदस्यहरुलाई जलवायु परिवर्तन तथा विपद् जोखिमबारे तालिम दिइएको। ३. विपद् प्रतिकार्यको लागि वडास्तरीय स्वयंसेवकहरुको समूह बनाई तालिम दिइएको र आवश्यकता अनुसार परिचालन गरेको			***वडा कार्यालयमा रहेको तालिम सम्बन्धी विवरण।
घ) वन तथा भू-संरक्षण				
१. वन संरक्षण तथा व्यवस्थापन	वडाको भूगोल भित्र रहेको वनको विस्तृत लगत राखेको र वडा भित्र क्रियाशील वन उपभोक्ता संस्था तथा सम्बन्धीत वनकार्यालयको सहकार्यमा दिगो वन व्यवस्थापनको कार्यक्रम सञ्चालन गरेको			***** (वन नभएको वडामा यस सूचक लागु हुने छैन)
२. पर्ती वा सार्वजनिक वा सरकारी जग्गामा वृक्षारोपण तथा उद्यान व्यवस्थापन	१. वडाक्षेत्रको हालको पर्ती वा सार्वजनिक वा सरकारी जग्गामा वार्षिक रुपमा रुख/डालेघाँस/फलफूलका बिरुवा रोपी हुर्काएको २. वडाभित्रको सबै सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गाको नक्सा र लगत सहितको विवरण राखिएको ३. वडाभित्रका पर्ती, ऐलानी र सार्वजनिक जग्गामा बाल क्रिडास्थल, उद्यान वा खेलकूद स्थान वा जेष्ठ नागरिक विश्रामस्थलको व्यवस्था गरिएको।			*****

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
ड) प्रदूषण रोकथाम तथा नियन्त्रण				
१. प्रदूषण गर्नेलाई दण्डको व्यवस्था	बडा भित्रका घर, उद्योग तथा अन्य व्यवसायहरुबाट निष्काशन हुने अत्याधिक ध्वनी, धुवाँ, धूलो आदि व्यवस्थित गर्न टोल विकास समितिको सिफारिसको आधारमा नेपाल सरकारबाट तय गरिएको सिमा उल्लंघन गर्ने व्यक्ति, उद्योग वा संस्थालाई कारवाहीको लागि नगरपालिका तथा जिल्ला प्रशासनसमक्ष सिफारिस साथ पठाइएको			*

घ: नगरपालिका तहको परिष्कृत (बिकसित) सूचक देहाय बमोजिम रहेका छन्:

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
क) फोहरमैला व्यवस्थापन तथा नगर सरसफाई				
१. फोहरमैला सङ्कलन तथा त्यसको उचित व्यवस्थापन	१. आफ्नै वा अन्य गाउँपालिका वा नगरपालिकासँगको सहकार्यमा पुनः प्रयोग गर्न नमिल्ने फोहरलाई आवश्यकता अनुसार फोहर विसर्जन क्षेत्र(Landfill Site)मा व्यवस्थापन गर्ने गरिएको र स्वास्थ्य संस्थाबाट निष्काशन हुनेहानिकारक फोहरको व्यवस्थापन हानिकारक फोहर विसर्जन क्षेत्र(Hazardous Waste Landfill Site) मा व्यवस्थापन गर्ने गरेको। २. नगरक्षेत्रभित्र फोहरमैला सङ्कलन गर्ने प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउँदै सिमसार क्षेत्र, धार्मिक स्थल, सडक तथा नदि किनारामा फोहर फाल्न र जलाउन प्रतिबन्ध लगाएको।			***
२. ढल प्रशोधन सम्बन्धी व्यवस्था	ढललाई जैविक वा इन्जिनियरिङ्ग प्रविधिबाट प्रशोधन गरिएपछि मात्र अन्तिम निष्काशन गर्ने गरिएको, सवै घरहरूमा सेप्टी ट्याङ्की अनिवार्य गरिएको अवस्थामा यो सूचक निष्क्रिय हुनेछ।			*
ख) कृषि				
१. बाली विविधिकरण तथा जलवायु मैत्री एकिकृत कृषि प्रणालीको विकास	१. कृषि उत्पादन वृद्धिको लागि जलवायु मैत्री एकिकृत कृषि प्रणालीको विकास गर्दै बाली पोषकतत्व र एकिकृत कीट (शत्रुजीव) व्यवस्थापन कार्य भएको २. सुख्खा तथा बढि पानी जम्ने क्षेत्रहरूको निम्ति उपयुक्त			**

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
	हुने बालिहरुको पहिचान तथा प्रवर्धनको लागि सम्बन्धित निकायसँग सहकार्य गर्ने गरेको ३. कृषि पेशालाई प्रोत्साहन नगरक्षेत्र भित्र विभिन्न कार्यक्रमहरुको सञ्चालन गरेको			
ग) नविकरणीय उर्जा				
१. नवीकरणीय उर्जा उत्पादन, उपयोग तथा उर्जा किफायती प्रविधिको विकास	१. नगरभित्र उत्सर्जित फोहरबाट बायोग्यास उत्पादन गर्न नगरपालिका आफैले सुरु गरेको वा नगरपालिकाबाट आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग भएको २. नगर भित्रका सबै मूल सडकहरु तथा अन्य सार्वजनिक स्थानहरुमा सडक बत्तीको व्यवस्था गरेको र सम्भव भएसम्म सोलार बत्तीको प्रयोग भएको			*
२. वैकल्पिक उर्जाको रूपमा सौर्य उर्जाको प्रयोग	नगरपालिका भित्रका सम्पूर्ण सार्वजनिक सेवाका कार्यालय, विद्यालय तथा सडक क्षेत्रमा वैकल्पिक उर्जाको रूपमा सौर्य उर्जाको प्रयोग भएको र नेपाल सरकारबाट सौर्य उर्जा प्रयोगको प्रोत्साहनको लागि तोके बमोजिमको सहूलियत नगर सभाबाट पारित भई कार्यान्वयनमा आएको			*
घ) जलवायु परिवर्तन तथा विपद् व्यवस्थापन				
१. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन	१. जलवायु परिवर्तन तथा विपद् जोखिमका दृष्टिले बढी संवेदनशील स्थानहरु र प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाको पहिचान गरी वडागत नक्साङ्कन गरिएको २. जोखिम पहिचान गरिएका ठाउँहरुमा पूर्वाधार निर्माणमा रोक लगायएको। ३. बहुक्षेत्र जोखिमको पूर्वतयारी गरिएको। ४. स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजना अनुरूप वार्षिक कार्यक्रम स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको			*****
२. जलवायु परिवर्तन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन हेर्ने संस्थागत संरचनाको व्यवस्था	जलवायु परिवर्तन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकामा महाशाखा/शाखा/इकाईको स्थापना भई कार्यान्वयनमा आएको			***

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
३. खोज तथा अनुसन्धान	नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा सम्बन्धित निकायको सहयोग तथा सहकार्यमा जलवायू परिवर्तनको विषयगत क्षेत्रहरूमा आधारित खोज, अनुसन्धान तथा तथ्याङ्कको अद्यावधिक गरेको			
ड) प्लाष्टिक झोला व्यवस्थापन				
१. प्लाष्टिक झोला सङ्कलन तथा व्यवस्थापन	१. प्लाष्टिक झोला सङ्कलन, पुनः प्रयोग तथा व्यवस्थापन गर्ने कार्यका लागि वडाका सबै टोलहरू समेट्ने गरी तालिम दिइएको र सोहि अनुसार काम भएको २. नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड वाहेकका प्लाष्टिक झोलालाई नगर क्षेत्रभित्र प्रयोगमा निषेध गरिएको र त्यसको विकल्पमा कपडाको झोलाको प्रयोग भएको			
च) वातावरणीय शिक्षा				
१. समुदाय तथा विद्यालयमा वातावरणीय शिक्षा	१. विद्यालयको वार्षिक कार्यतालिकामा महिनामा कम्तीमा एकपटक वातावरण सम्बन्धी अतिरिक्त क्रियाकलाप गर्ने गरी व्यवस्था भएको २. नगरपालिका आफैँ वा सरोकारवालाहरूको सहकार्यमा वातावरण सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रमहरू गरेको			**
छ) वन, भू-संरक्षण, जैविक विविधता र हरियाली				
१. वन संरक्षण तथा हरियाली प्रवर्धन	१. नगर क्षेत्र भित्र रहेका वनको उचित संरक्षण तथा त्यसको दिगो व्यवस्थापनको लागि आवश्यक नीति निर्माण भएको २. सडक किनारा वा पैदलमार्गमा टोल/बस्तीलाई परिचालन गरी उपयुक्त प्रजातिका बोटबिरुवा तथा बहुवर्षीय फूलहरू लगाएको ३. सार्वजनिक, पर्ती जग्गा, नदीनाला किनाराहरू, खोला उकासको क्षेत्रफलमध्ये वार्षिक दश प्रतिशतका दरले वृक्षरोपण गरी संरक्षण गरेको। ४. भू-क्षय, पहिरो तथा बाढीको जोखिमयुक्त स्थानहरूको पहिचानका आधारमा संरक्षणका कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरेको।			***** सम्बन्धित कार्यका लागि बजेट एवं कार्यक्रम स्वीकृत गरेको, वृक्षरोपण गरिएको क्षेत्रको अवलोकन
२. जैविक विविधताको संरक्षण	१. शहरी वनलाई जैविक विविधतामैत्री संरक्षण र सम्बर्द्धनको लागि नीति र कार्ययोजना बनाई			

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
	कार्यान्वयन गरेको। २. नगरक्षेत्रमा कम्तीमा एउटा जैविक विविधतायुक्त पार्क सञ्चालनमा रहेको।			
ज) भू-उपयोग तथा शहरी बसोबास				
१. जोखिम संवेदनशिल भूउपयोग योजना	१. नेपाल सरकारको नीति अनुरूप नगरको जोखिम संवेदनशिल भूउपयोग योजना तयार गरिएको। २. प्राकृतिक स्रोतको दिगो र एकीकृत व्यवस्थापनका लागि भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्दा वातावरणमैत्री संरचना निर्माणलाई प्राथमिकता दिने गरेको। ३. नगपालिकाभित्र सञ्चालन हुने आयोजनाहरूको वातावरणीय अध्ययन गर्ने गरेको।			*****
२. सडक मापदण्ड निर्धारण र कार्यान्वयन	१. नगरभित्रका सबै सडकको मापदण्ड निर्धारण गरिएको २. सडक मापदण्ड विपरित निर्माण भएका संरचना नियमित रूपमा भत्काउने गरिएको ३. नगरका मुख्य सडकहरूमा साईकल लेनको व्यवस्था भएको।			*****
३. शहरी बसोबास	१. सहरी योजना, बस्ती विकास र पूर्वाधार निर्माणका लागि आधारभूत मापदण्ड निर्धारण गरिएको। २. सहरी योजना, बस्ती विकास र पूर्वाधार निर्माणका लागि आधारभूत मापदण्ड कार्यान्वयन गरेको।			*****
झ) प्रदूषण रोकथाम, नियन्त्रण र न्यूनीकरण				
१. प्रदूषणको नियमन	१. नगरपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेको उद्योगहरूको लगत राखी ध्वनी, जल, वायु, प्रदूषणको स्तर मापन गरी अभिलेख तयार भएको २. नगरपालिका क्षेत्रमा सञ्चालनमा रहेको उद्योगहरूबाट भएको प्रदूषणको गुनासोसम्बन्धी अभिलेख तयार गरी गुनासो फछ्यौट गर्ने गरेको।			***
ञ) ध्वनी तथा वायु प्रदूषण नियन्त्रण				
१. ध्वनी प्रदूषण नियन्त्रण	१. ध्वनीको राष्ट्रिय मापदण्ड बमोजिम नगर क्षेत्रलाई औद्योगिक क्षेत्र, व्यापारिक क्षेत्र, आवासिय क्षेत्र तथा शान्त क्षेत्रको रूपमा विभाजन गरिएको			***

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	स्तरीकरण
	२. नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड अनुकूल ध्वनीको स्तर सम्बन्धमा वार्षिक रूपमा मापन गर्ने गरिएको र मापदण्डभन्दा बढी ध्वनी प्रदूषण गर्नेलाई दण्डित गर्ने व्यवस्था गरिएको			
२. वायु प्रदूषण न्यूनीकरण	१. नगरक्षेत्रमा वायु प्रदूषण न्यूनीकरण तथा नियन्त्रणको लागि उपायहरू अवलम्बन गरिएको २. नगरक्षेत्रमा साना सार्वजनिक सवारीसाधनको भन्दा ठूला नगरबसहरू सञ्चालन भएको र बिजुलीबाट चल्ने सवारीसाधनलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको			*
३. वातावरणजन्य क्षतिपूर्ति	१. वातावरण प्रदूषकले क्षतिपूर्ति व्यहोर्ने सिद्धान्तको आधारमा पीडितलाई उपयुक्त क्षतिपूर्ति भराई दिने व्यवस्था मिलाएको २. सङ्घीय सरकारले जारी गरेको कानून तथा मापदण्ड अनुरूपस्थानीय क्षेत्राधिकार भित्र रहेका ढुङ्गा, गिट्टि, बालुवा तथा माटोको उत्खनन, सङ्कलन, उपयोग, बिक्रि तथा वितरण सम्बन्धी व्यवस्था भएको			*****

अनूसूची ३

दफा ७ को दफा (ख) सँग सम्बन्धित

नगरपालिकामा वातावरणमैत्री सार्वजनिक कार्यालयका आधारभूत सूचकहरू

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
१. सरसफाई	१. लैङ्गिकमैत्री शौचालयको व्यवस्था भएको २. शौचालयमा हातधुने साबुन र पानीको व्यवस्था भएको ३. शौचालयभित्रका सामानहरू दुरुस्त रहेको र दैनिक रूपमा सरसफाई हुने गरेको ४. कार्यालयका हरेक कोठा, बरण्डा र परिसर दैनिक रूपमा सफाई हुने गरेको ५. कार्यालयको भित्ता, सिलिंग तथा पर्खालमा माकुराको जालो, धुलो, लेऊ, अनावश्यक बिरुवा, झारपात, फोहरको धब्बा नरहेको ६. कार्यालय परिसरमा खुला रूपमा थोत्रा तथा अनावश्यक सामानहरू राख्ने नगरेको ७. कार्यालयका भवन, भित्ता, पर्खालमा जथाभावी पोस्टर, अनावश्यक भित्ते लेखन आदि नरहेको। ८. कार्यालयका भित्ताहरूमा सुर्ती, पान, गुट्खा थुक्ने नगरेको			
२. कार्यालय भवनको मर्मत सम्भार	१. कार्यालयभवनको नियमित रूपमा मर्मत सम्भार गर्ने गरेको २. कार्यालय भवन तथा पर्खालहरूको नियमित रङ्गरोगन गर्ने गरेको			
३. कार्यालयको सौन्दर्य तथा हरियाली	१. कार्यालय कम्पाउण्डभित्र रहेको खाली स्थानमा फूल, फलफूलका बिरुवा, दुबो सहितको सुन्दर बगैँचा रहेको २. बगैँचाको नियमित हेरचाह र रेखदेख हुने गरेको ३. कार्यालयको स्वामित्व भएको जग्गा वा सार्वजनिक जग्गामा वर्षमा कम्तिमा एकपटक वृक्षरोपण गर्ने गरेको ४. कार्यालय परिसरमा कम्तिमा दशवटा बहुवर्षे बोटबिरुवा हुर्काएको ५. वर्षेपानी जमिनमा रिचार्ज गर्ने व्यवस्था भएको ।			
४. फोहरमैला व्यवस्थापन	१. कार्यालयको फोहर सड्ने र नसड्ने गरी वर्गीकरण गर्ने गरेको २. सड्ने फोहरलाई कार्यालय परिसरभित्रै मल बनाउने गरेको वा अन्य तरिकाले व्यवस्थापन गर्ने गरेको ३. प्लाष्टिकजन्य फोहरलाई छुट्टै जम्मा गरी बिक्री वा निर्धारित स्थलमा जम्मा गर्ने गरेको ४. ब्याट्री, सि.एफ.एल.(CFL)चिम फुटेका सिसा,बोटल, ट्युबलाइट जस्ता हानिकारक फोहरमैला छुट्याई निर्धारित स्थलमा जम्मा गर्ने गरेको ५. कार्यालयसँग जोडिएको सडकपेटी नियमित रूपमा सरसफाई गर्ने गरेको			

प्रमुख सूचक	सूचकको अवस्था	छ	छैन	पुष्ट्याई
	६. कार्यालयमा रहेका सोफा,कार्पेट, पर्दा जस्ता सामानहरु नियमित रुपमा सफा गर्ने गरेको ७. कार्यालय परिसरभित्र र बाहिर फोहर, धुलो, कागजका टुक्रा तथा अन्य फोहरजन्य वस्तु नरहेको ८. कार्यालयमा चालीस माइक्रोनभन्दा कम गुणस्तरका प्लाष्टिकको झोला प्रयोगमा रोक लगाएको।			
५. उर्जाको प्रयोग	१. कार्यालयमा ऊर्जा खपत कम गर्ने चिमको प्रयोग भएको २. प्रयोग नभएको समयमा सबै प्रकारका विद्युतीय उपकरण बन्द गर्ने गरेको।			
६. सवारी साधनको प्रयोग	१. सवारी साधनको नियमित रुपमा प्रदूषण नियन्त्रण जाँच गराई Green Stickerटाँस्ने गरेको २. पुराना सवारी साधनको नियमित रुपमा लिलाम बिक्री गर्ने गरेको।			
७. सेवाग्राहीको लागि प्रतिकालयको व्यवस्था	१. कार्यालय परिसरमा सेवाग्राहीका लागि घामपानीबाट जोगिन प्रतिकालयको व्यवस्था रहेको २. प्रतिकालयमा नियमित रुपमा सरसफाई हुने गरेको।			
८. सेवाग्राहीका लागि शौचालय	१. कार्यालयमा Toilet र Urinal सहितको महिला तथा पुरुषका लागि सार्वजनिक शौचालय रहेको २. शौचालयमा साबुन र पानीको व्यवस्था रहेको ३. शौचालयको नियमित रुपमा सरसफाई हुने गरेको			
९. कार्यालय भवनको सुरक्षा तथा भूकम्प प्रविधिको प्रयोग	१. कार्यालयले आफ्ना सबै भवनहरुको नक्सा सम्बन्धित निकायबाट पारित गरेको २. कार्यालयभित्र तथा बाहिर जाँदा यात्रुका झोला चेकजाँच गरेर मात्र भित्रबाहिर जान दिने गरेको १. कार्यालयमा सुरक्षाको लागि कम्पाउण्डवाल लगाईएको २. कार्यालयका सबै भवनहरुमा भवन संहिताको पालना गरिएको ३. कार्यालयका पुराना भवनहरुलाई आवश्यकता अनुसार प्रवलीकरण गरिएको			
१०. चमेनागृहको व्यवस्था	१. चमेनागृह सफा सुगन्ध रहेको २. चमेनागृहले सामानहरुको मूल्यसूची टाँस्ने गरेको ३. चमेनागृहमा स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्था भएको ४. चमेनागृह अगाडिफूलबिरुवा रहेको ५. कार्यालयले खाजा खाने निश्चित समय निर्धारण गरेको ६. कर्मचारीहरु कार्यक्षमा बसेर खाजा खाने नगरेको।			

अनूसूची ४

दफा ११ को दफा (क) सँग सम्बन्धित

मापन संयन्त्र र विधि

नगरपालिकाका विभिन्न तहमा गरिने अनुगमन तथा मापन विधि निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छः

तह/स्तर	मापन गर्ने निकाय/संयन्त्र	अवधि	विधि
घर/ परिवार स्तर	टोल विकास संस्था	वर्षमा दुई पटक	अवलोकन, प्रत्येक घर परिवारको छुट्टाछुट्टै मापन फाराम भरी वडा कार्यालयमा पठाउने
टोल/ समूदाय स्तर	वातावरणमैत्री स्थानीय शासन वडा समन्वय समितिले तोकेको वडा समितिका सदस्यको संयोजकत्वमा वडा भित्रका टोलमा पर्ने विद्यालयको प्र.अ., स्वास्थ्य चौकी तथा युवा क्लब/वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कार्य गर्ने गै.स.स./सामुदायिक संस्था/ टोल विकास संस्था, वडा समितिको कार्यालयमा कार्यरत प्राविधिकर महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका समेतको प्रतिनिधित्व रहेको टोली,	वर्षमा दुई पटक	अवलोकन, प्रत्येक टोलको छुट्टाछुट्टै मापन फाराम भरी वडा कार्यालय मार्फत नगरपालिकामा सिफारिस साथ पठाउने
वडा तह	नगरकार्यपालिका सदस्यहरु मध्येबाट वातावरणमैत्री स्थानीय शासन नगर समन्वय समितिले तोकेको सदस्यको संयोजकत्वमा नगरपालिकाको प्राविधिक, खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालयका प्रमुख वा प्रतिनिधि, स्वास्थ्य कार्यालयका प्रमुख वा प्रतिनिधि, विद्यालयको प्रधानाध्यापक मध्येबाट एक जना र नगरस्तरमा क्रियाशील गैर सरकारी संस्थाका प्रतिनिधि समेतको टोलीमार्फत मापन गर्ने,	वर्षमा दुई पटक	अवलोकन, प्रत्येक वडाको छुट्टाछुट्टै मापन फाराम भरी नगरपालिकामा सिफारिस साथ पठाउने
नगरपालिका तह	जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुखको संयोजकत्वमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी वा निजले तोकेको प्रतिनिधि, जिल्ला समन्वय अधिकारी, जिल्ला स्थित खानेपानी, शिक्षा, स्वास्थ्य, वनकार्यालयको प्रमुख एवम् जिल्ला	वार्षिक एक पटक	अवलोकन, भूउपयोग योजना, भवन संहिता तथा स्थानीय योजना दस्तावेजहरुको कार्यान्वयन अवस्थाको अध्ययन, समुह छलफल, निजी क्षेत्रसँग गरिएका

तह/स्तर	मापन गर्ने निकाय/संयन्त्र	अवधि	विधि
	भिन्न क्रियाशील गैर सरकारी संस्थाहरुको समेत प्रतिनिधित्व रहेको टोली मार्फत मापन गर्ने,		सम्बन्धित करार/ सम्झौता समेतका आधारमा प्रत्येक नगरपालिकाको छुट्टाछुट्टै मापन फाराम भरी जिल्ला सभामा सिफारिस साथ पठाउने